

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Op zoek naar onderzoek : de totstandkoming van de onderzoekfunctie in het hoger beroepsonderwijs

Gageldonk, C.J.G. van

Citation

Gageldonk, C. J. G. van. (2017, February 14). *Op zoek naar onderzoek : de totstandkoming van de onderzoekfunctie in het hoger beroepsonderwijs*. Uitgeverij Eburon, Delft. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/45993>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/45993>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/45993> holds various files of this Leiden University dissertation

Author: Gageldonk, Kees van

Title: Op zoek naar onderzoek : de totstandkoming van de onderzoeksfunctie in het hoger beroepsonderwijs

Issue Date: 2017-02-14

3. Samenwerking tussen hogescholen en universiteiten

Het beleid van het ministerie was erop gericht om het binaire stelsel te handhaven, maar ook om de samenwerking tussen het wetenschappelijk onderwijs en het hoger beroepsonderwijs te bevorderen. In de jaren zeventig lagen beide onderwijstypen ver uiteen. Ook in de regelgeving was dat het geval, want het hoger beroepsonderwijs was een vorm van voortgezet onderwijs. Het duurde nog jaren voor de regelgeving was aangepast in de WHBO en de WHW. De verschillen tussen beide onderwijstypen verminderden daarna, maar de samenwerking kwam niettemin moeizaam van de grond. De komst van lectoraten veranderde daar in eerste instantie weinig aan. Pas na 2008 groeide de samenwerking op het gebied van onderzoek geleidelijk. Dit thematische hoofdstuk geeft een beeld van die ontwikkeling.

De kloof tussen hogescholen en universiteiten voor de schaalvergroting

Universiteiten hadden een veel grotere autonomie dan de scholen voor hoger beroepsonderwijs. Er waren veel minder universiteiten dan scholen en het aantal studenten per instelling lag in het wetenschappelijk onderwijs veel hoger dan in het hoger beroepsonderwijs. Universiteiten hadden een breed aanbod van opleidingen, terwijl de meeste scholen slechts één opleiding of sector omvatten. Het hoger beroepsonderwijs kende net als andere scholen voor voortgezet onderwijs, geen toelatingsrecht. Het bevoegd gezag bepaalde hoeveel studenten men toeliet. Bij de universiteiten was een diploma vwo voldoende om te worden toegelaten en alleen bij wet kon de instroom worden beperkt, zoals bij de medische opleidingen. Anders dan het wetenschappelijk onderwijs had het hoger beroepsonderwijs over het algemeen een vierjarige cursusduur, op een enkele uitzondering na. De economisch-administratieve opleidingen waren driejarig en het kunstonderwijs kende een vijf- of zesjarige cursusduur. Omdat de studenten in het algemeen niet veel langer dan de cursusduur studeerden, bleef het hoger beroepsonderwijs gevrijwaard van ingrepen van het ministerie om de cursusduur te verkorten. Universiteiten deden onderzoek en tussen 1960 en 1990 maakte het universitaire onderzoek een grote ontwikkeling door. De onderzoeksbudgetten groeiden en maatschappelijke relevantie programmering van onderzoek werden belangrijk.¹⁴⁸ De invoering van AIO's (assistenten in opleiding) in de jaren tachtig van de vorige eeuw, de ontwikkeling van onderzoeksscholen en de toenemende noodzaak voor universitaire onderzoekers om te publiceren, waren eveneens symptomen van het toenemende belang van onderzoek in universiteiten. De scholen in het hoger beroepsonderwijs deden geen onderzoek. Afgestudeerden aan een universiteit kregen een titel, afgestudeerden aan een school niet, afgezien van het technisch hoger beroepsonderwijs en het hoger landbouwonderwijs. Universiteiten hadden meer prestige dan scholen.

Onbekendheid

Docenten in het hoger beroepsonderwijs kenden de universiteit, omdat een groot deel daar was afgestudeerd, maar andersom was het hoger beroepsonderwijs een grote onbekende voor de universiteit. Binnen de universitaire wereld was de houding naar het hoger beroepsonderwijs er over het algemeen niet één van grote betrokkenheid. De eerste voorzitter van de HBO-raad Th. H.J. Stoeltinga, zelf afkomstig van een universiteit, klaagde in 1979 dat de bereidheid van het wetenschappelijke onderwijs om op gelijkwaardig niveau met het hoger beroepsonderwijs om te gaan, niet al te groot was.¹⁴⁹ Volgens zijn opvolger

¹⁴⁸ S.P. van 't Riet, *Slimmer in 2030* 39-40

¹⁴⁹ HBO-raad, *HBO-journaal* november 1979, 5

J.K.M. Gevers, voorheen ook werkzaam in de universitaire wereld, onder meer als lid van het college van bestuur van de Universiteit Leiden, wisten de meeste mensen in het wetenschappelijk onderwijs “niets van het HBO en voor zover ze erover nadenken staat het HBO ver van hun bed. Ze willen er weinig mee te maken hebben.”¹⁵⁰ Ook W.C. M van Lieshout, oud-directeur van het eerste Instituut voor Hoger beroepsonderwijs in Nederland en nadien voorzitter van de Radboud Universiteit, maakte er melding van. Toen hij in 1984 voor universiteitsbestuurders een studiereis organiseerde naar enkele instellingen voor hoger beroepsonderwijs, merkte hij op: “De meeste heren wisten weinig van het hbo, dus Van Lieshout zou wel een bijscholingscursus regelen.”¹⁵¹

Een illustratie van de kloof tussen beide takken van hoger onderwijs biedt het experiment in Friesland om tot samenwerking te komen tussen het hoger beroepsonderwijs en het wetenschappelijk onderwijs. Daar was sinds 1975 het experiment Sociaal Hoger Onderwijs Friesland (SHF) gaande. De Agogische Academie Friesland (AAF) – een opleiding in het hoger sociaal pedagogisch onderwijs – werkte samen in één instelling met de sociale faculteit van de universiteit van Groningen. Het samenwerkingsverband was een vierjarige opleiding, die ook gold voor de universitaire tak, afwijkend dus van de toenmalige reguliere vijfjarige duur van een universitaire opleiding. De ervaringen waren niet erg positief. Er was een chronisch gebrek aan menskracht, de samenwerking op het gebied van onderwijs was onder de maat en op het gebied van onderzoek afwezig.¹⁵² Sterker, de aan de subfaculteit verbonden hoogleraar psychologie Klip klaagde dat er van onderzoek aan zijn subfaculteit weinig terecht kwam vanwege het gebrek aan personeel. De studenten klaagden dat van integratie niet veel terecht kwam. Na de eerste twee studiejaar gingen de wo- en de hbo-studenten elk hun eigen weg: alles was gescheiden. Een rel over een scriptie van een student deed de twijfels over de kwaliteit van het onderwijs toenemen. Uiteindelijk is het experiment gestaakt.

Overheidsbeleid

Het beleid van het ministerie was vanaf 1970 gebaseerd op het uitgangspunt dat er één stelsel van hoger onderwijs was, maar dat er niettemin een onderscheid moest worden gemaakt tussen universiteiten en hogescholen. Tegelijkertijd poogde het ministerie de verschillen tussen beide sectoren van hoger onderwijs te overbruggen door het bevorderen van samenwerking tussen universiteiten en hogescholen. Aanvankelijk was het beleid erop gericht de verdeling van studenten over beide sectoren van hoger onderwijs te optimaliseren (wederzijdse doorstroming) en om hogescholen te laten profiteren van de betere materiële voorzieningen van de universiteiten. Uiteindelijk kreeg dit vorm in een wettelijke regeling voor wederzijdse doorstroming. Ook minister Van Kemenade, die voor de lange termijn een visie van een anders ingericht stelsel van hoger onderwijs bepleitte, was in zijn beleid voor de korte termijn een voorstander van dit type samenwerking. Minister Pais ging verder en wilde wettelijk vastleggen dat hogescholen ook op het gebied van onderzoek met universiteiten zouden samenwerken. Zijn opvolger Deetman vond die samenwerking ook wenselijk maar wilde dat niet wettelijk afdwingen. In zijn Wet op het hoger beroepsonderwijs was een dergelijke bepaling dan ook niet opgenomen.¹⁵³

Vanaf 1992 werd in het hoger onderwijs gediscussieerd, voornamelijk in het kader van de totstandkoming van Hoger Onderwijs en Onderzoekplan (HOOP) van 1992 over de

¹⁵⁰ HBO-raad, *HBO-journaal* december 1983, 32.

¹⁵¹ HBO-raad, *HBO-journaal* oktober 1986, 31

¹⁵² HBO-raad, *HBO-journaal* 17 februari 1980, 7

¹⁵³ In hoofdstuk 4 komt het beleid van Pais en Deetman uitgebreid aan de orde.

gewenste relatie tussen universiteiten en hogescholen op het gebied van onderzoek. Dit had te maken met een wijziging in het bekostigingssysteem die ertoe moest leiden dat onderwijs in het hele hoger onderwijs op gelijke wijze werd bekostigd. In het hoger beroepsonderwijs werd geen onderzoek bekostigd en onderzoek was dus ook niet in de bekostigingssystematiek opgenomen. Onderzoek in het wetenschappelijk onderwijs werd wel als aparte categorie in de bekostigingssystematiek opgenomen, waarbij de relatie tussen onderzoek en onderwijs tot uitdrukking kwam in de zogenoemde verwevenheidscomponent.¹⁵⁴ Dit was een deel van het nieuwe bekostigingsmodel voor de universiteiten dat in de Rijksbegroting voor 1993 omschreven werd als een “deel dat niet duidelijk als onderwijs of onderzoek identificeerbaar is” en dat naast het onderwijs- en onderzoekdeel stond. Het hoger beroepsonderwijs betoogde dat deze component bedoeld was voor het hele hoger onderwijs, maar de universiteiten zagen dat anders. Uiteindelijk werd besloten tot de instelling van een commissie die een onderzoek zou doen naar vormen van samenwerking tussen beide takken van hoger onderwijs.

De commissie Meijer

In maart 1992 stelde de minister van Onderwijs en Wetenschappen de commissie Meijer in, die tot taak had de bestaande relatie tussen hogescholen en universiteiten op het gebied van onderwijs, voorzieningen en de “overdracht van kennis en expertise” te analyseren.¹⁵⁵ Dit laatste werd door de commissie in haar rapportage aangeduid als onderzoek en contractonderzoek. De commissie moest ook de wensen en opvattingen van hogescholen en universiteiten inventariseren en voorstellen doen voor de bevordering van samenwerking tussen hogescholen en universiteiten. De commissie baseerde zich op een inventarisatie die door het bureau Research voor Beleid was opgesteld op basis van een enquête onder alle sectordirecteuren van hogescholen en faculteitsdirecteuren van universiteiten. Daarnaast waren door de HBO-raad en de VSNU inventarisaties opgesteld.

De samenwerking op het gebied van onderwijs bleek volgens de commissie “goed van de grond” te komen.¹⁵⁶ De samenwerking op het gebied van onderzoek bleek niet groot te zijn en vooral beperkt tot de sectoren techniek en gezondheidszorg.¹⁵⁷ Ook de samenwerking op het gebied van contractonderzoek was beperkt. Bovendien was er op het gebied van kennisinfrastructuur of onderzoek sprake van een “afhankelijkheidsrelatie tussen wo en hbo, met het hbo als vragende partij. Het wo beschikt over een aanzienlijke en kostbare kennisinfrastructuur, die kan worden aangewend voor innovatie van onderwijs.”¹⁵⁸ De commissie legde het accent op toegepast onderzoek dat volgens haar een “belangrijke functie voorde opleiding van studerende” vervulde.¹⁵⁹ Zij plaatste onderzoek in het kader van de vernieuwing van het onderwijs door docenten van hogescholen te laten participeren in onderzoek aan universiteiten. Daarmee zouden deze docenten kennis kunnen nemen van nieuwe ontwikkelingen op hun terrein en van nieuwe onderzoeksmethoden. De inbreng van docenten uit het hoger beroepsonderwijs lag in hun praktische deskundigheid, wat van belang was voor een optimaal gebruik van de onderzoekcapaciteit van de universiteiten. De commissie wees ook de mogelijkheden die de invoering van een cao in

¹⁵⁴ Tweede Kamer, vergaderjaar 1992-1993 hoofdstuk VIII (22800, 2) 252. Zie ook Commissie Meijer:

Samenwerking universiteiten en hogescholen nader bezien Opgenomen in Hogeschoolbericht 145 (Den Haag 1992) 6

¹⁵⁵ Commissie Meijer, *Samenwerking universiteiten en hogescholen nader bezien* Opgenomen in: *Hogeschoolbericht 145* 30

¹⁵⁶ Commissie Meijer, *Samenwerking universiteiten en hogescholen nader bezien* 3

¹⁵⁷ Research voor Beleid, *Samenwerking in het hoger onderwijs* opgenomen in HBO-raad: *Hogeschoolbericht 145*, 32

¹⁵⁸ HBO-raad, *Hogeschoolbericht 145*, 3

¹⁵⁹ HBO-raad, *Hogeschoolbericht 145*, 21

het hoger beroepsonderwijs bood om docenten met onderzoek in aanraking te laten komen. De commissie Meijer stelde voor een agentschap voor vernieuwing in te stellen, dat de samenwerking tussen universiteiten en hogescholen op onderwijs- en onderzoekgebied zou moeten stimuleren. Het agentschap zou een budget krijgen van f 75.000.000.

Het advies van de commissie werd niet meteen overgenomen door de hogescholen en de universiteiten. De HBO-raad en de VSNU stelden een gezamenlijke werkgroep in die moest verkennen of een gemeenschappelijk standpunt over het advies mogelijk was. Deze werkgroep bestond uit vertegenwoordigers van het hoger beroepsonderwijs en het wetenschappelijk onderwijs en stond onder voorzitterschap van W.G. Koppelaars, voorzitter van de Hogeschool Rotterdam en omstreken. De werkgroep kwam in februari 1993 met een rapportage. Daarin werd afstand genomen van het voorstel van de commissie Meijer. De werkgroep was ervan overtuigd dat intensivering van de samenwerking tussen hogescholen en universiteiten wenselijk en mogelijk was. De weg waarlangs dat bereikt kon worden, was volgens de commissie niet die van financiële stimulering, maar die van onderzoek naar en vervolgens verbetering van de condities waarbinnen concrete samenwerkingsprojecten plaatsvonden.¹⁶⁰ Het agentschap en het bijbehorende budget waren daarmee van de baan.

De werkgroep ging uit van de bestaande situatie in het hoger onderwijs en wilde zich verre houden van discussies over het binaire stelsel, bekostiging en titulatuur. De werkgroep beschouwde hogescholen en universiteiten als “gelijkwaardige, doch niet gelijke subsystemen in het stelsel van hoger onderwijs.” Volgens de commissie was de kern van het verschil “dat het wo zich richt op wetenschappelijk onderwijs en op fundamenteel, toepassingsgericht en toegepast onderzoek, en het hbo zich richt op beroepsonderwijs, op onderzoek gericht op het onderwijs en op de ontwikkeling van beroepen.” Dit onderscheid was volgens de werkgroep ideaaltypisch. In de praktijk was er sprake van een continuüm, waarin door historische ontwikkelingen een middengebied was ontstaan met een overlap tussen beide subsystemen die “verwarring wekt bij de diverse externe doelgroepen” van deze subsystemen.¹⁶¹ Om die verwarring tegen te gaan, was samenwerking nodig. De werkgroep vond dat samenwerking niet van bovenaf kon worden afgedwongen en alleen tot stand zou komen als er wederzijds belang was bij de betrokkenen. De wetenschappelijke kennis van het wetenschappelijk onderwijs combineren met de kennis van toepassingsgebieden en beroepenvelden van het hoger beroepsonderwijs kon volgens de werkgroep leiden tot wat zij noemde ‘wederzijdse doorbloeding.’

De expertise en faciliteiten op onderzoeksgebied zaten echter alleen bij de universiteiten, die er ook voor werden bekostigd. Daarom was voor de hogescholen toegang tot die expertise en faciliteiten van belang. Die toegang was ook van belang om de ‘R&D-functie’ in het hoger beroepsonderwijs te bevorderen. Met die functie bedoelde de werkgroep onderzoek gericht op vernieuwing van het onderwijs die nodig is als gevolg van de ontwikkelingen in maatschappij, het beroepenveld en de wetenschap. Op het gebied van de kennisinfrastructuur stelde de commissie een aantal maatregelen voor, zoals bevordering van onderlinge mobiliteit van personeel en de ontwikkeling van een cursusaanbod voor hogescholen gericht op de methodologie van toepassingsgericht onderzoek. Daarnaast stelde zij voor dat de universiteiten de ontwikkeling van de ‘R&D-functie’ in het hoger beroepsonderwijs zouden ondersteunen, evenals promotieonderzoek door docenten en afgestudeerden van hogescholen. Tot slot stelde zij ‘tandemprojecten’ voor en wederzijds

¹⁶⁰ HBO-raad, *Hogeschoolbericht* 155, 5

¹⁶¹ HBO-raad, *Hogeschoolbericht* 155 6

gebruik van bibliotheken, computerfaciliteiten en gespecialiseerde laboratoria. Die tandemprojecten waren gericht op de vertaling van nieuwe, fundamentele kennis naar toepassingsgebieden en de (verdere) ontwikkeling van de beroepspraktijk en kennistransfer naar derden.

Het rapport leidde in 1993 tot een besturenakkoord van de HBO-raad en de VSNU. Uitgangspunt daarvan was om recht te doen aan het behoud van het eigen karakter van beide vormen van hoger onderwijs. De universiteiten richtten zich op de wetenschap, terwijl de hogescholen zich vooral richtten op de beroepspraktijk. Samenwerking was nodig in het belang van een optimale dienstverlening aan de maatschappij en de student. Op het gebied van de kennisinfrastructuur werden daarin afspraken gemaakt over onderlinge mobiliteit van docenten, een cursusaanbod voor methodologie van toepassingsgericht onderzoek, bijdragen van universiteiten aan onderzoeks- en ontwikkelingswerk dat voor innovatie in het hoger beroepsonderwijs nodig is, promotietrajecten van hogeschooldocenten, ‘tandemprojecten’ en wederzijds gebruik van bibliotheken, laboratoria en computerfaciliteiten. Staatssecretaris Cohen zag het akkoord als een “samenwerking met inachtneming van de eigen identiteit. Ons beleid sluit daarbij aan.” Cohen wilde ook “de beperkte middelen voor onderzoek [...] zo goed mogelijk inzetten, wat betekent dat we de onderzoeksfunctie geconcentreerd moeten houden in plaats van versnipperen over hbo en wo.”¹⁶² In antwoord op vragen van de Tweede Kamer naar aanleiding van het Hoger Onderwijs en Onderzoekplan (HOOP) verwoordde de staatssecretaris het aldus:

“Het verschil vormt nu juist het wezenlijke onderscheid tussen het w.o. en het h.b.o. Bij een wetenschappelijke opleiding gaat het om inzichten in de wijze waarop nieuwe kennis wordt vergaard, bij de tweede om de toepassing van (ook de meest recent verworven) kennis. Door een optimaal en creatief gebruik van aanwezige kennis kan de afgestudeerde h.b.o.'er een belangrijke bijdrage leveren aan tal van innovatieprocessen, zonder dat evenwel sprake is van het zelf genereren van nieuwe kennis, zonder ook dat in extenso inzicht moet bestaan in de wijze waarop die nieuwe kennis is verworven.”¹⁶³

De samenwerking kwam moeizaam van de grond, zoals bleek uit een brief aan de Tweede Kamer van minister Ritzen: “Hogescholen en universiteiten zouden beter gebruik kunnen maken van elkaars infrastructuur.”¹⁶⁴

Binnen het hoger beroepsonderwijs plaatste een enkeling kanttekeningen bij de haalbaarheid van de samenwerking tussen universiteiten en hogescholen. Pim Storm, oud lid van het college van bestuur van de Hogeschool van Amsterdam, bepleitte in 1993 in een discussiestuk over onderzoek in het hbo voor een eigen onderzoekstructuur. Pas daarna kwam samenwerken met de universiteiten aan de orde. Volgens hem kon er geen goede samenwerking komen als het verschil in onderzoeksfaciliteiten tussen universiteiten en hogescholen zo groot bleef.¹⁶⁵ De werkvloer op de universiteiten zag weinig in samenwerking op het gebied van onderzoek zoals blijkt uit een citaat uit een rapport van Research voor Beleid: “De redenering is dat de inbreng van het hbo toch geen enkele meerwaarde kan hebben.”¹⁶⁶

¹⁶² HBO-raad, *HBO-journaal* oktober 1993, 21

¹⁶³ Tweede Kamer, vergaderjaar 1993-1994 (23482, 6) 15

¹⁶⁴ Tweede Kamer, vergaderjaar 1997-1998 (25615, 10) 5

¹⁶⁵ Zie HBO-raad, *HBO-journaal* juli/augustus 1993

¹⁶⁶ HBO-raad, *HBO-journaal* oktober 1993, 37

In 1995 klaagde de HBO-raad dat "universitaire en andere onderzoekinstellingen (INO: zie rapport commissie-Blankert) hogescholen niet als een natuurlijke partner zien."¹⁶⁷ Er waren echter wel voorbeelden van een goed werkende samenwerking. Het technologisch onderzoekscentrum Noord-Nederland was een samenwerkingsverband van Universiteit Twente, de Noordelijke Hogeschool Leeuwarden en de Agrarische Hogeschool Van Hall. Dit centrum is uitgegroeid tot het Technologie Centrum Noord-Nederland (TCNN) Maar de samenwerking mocht voor de universiteit niet ten koste gaan van de status van haar onderzoek. Gielen, de directeur van het centrum zei daarover: "De Universiteit Twente laat duidelijk doorschemeren dat zij onderzoek op universitair niveau wil blijven uitvoeren; anders vinden ze het niet interessant. Maar het is ook duidelijk dat tussen universitair onderzoek en de toepassing in de praktijk een groot gat zit. [...] Het is in ieders belang dat het hbo dit gat vult."¹⁶⁸

Convergentie en blijvende kloof na de schaalvergroting

De schaalvergroting bij hogescholen na 1985 leidde ertoe dat er op institutioneel gebied sprake was van convergentie tussen hogescholen en universiteiten.¹⁶⁹ Beide typen hoger onderwijs waren nu autonoom en beide kenden een vergelijkbare organisatie met colleges van bestuur, ondersteunende diensten en onderwijsseenheden. Bij de universiteiten waren dat faculteiten, maar bij de hogescholen kwam een grotere variatie aan namen voor. Op andere gebieden was geen sprake van convergentie. Op het gebied van onderwijs bleef de kloof nog groot. Universiteiten konden tot op het hoogste niveau graden verlenen (de doctorstitel) terwijl hogescholen tot de invoering van het bachelor-master-stelsel formeel slechts één graad mochten verlenen die internationaal met bachelor werd gelijkgesteld. Een hogere graad verlenen was voor hogescholen verboden.

Op het gebied van het docentencorps groeide de kloof zelfs nog. De samenstelling en kwalificaties van de docenten groeiden op universiteiten en hogescholen uiteen. Het kwalificatieniveau van docenten aan hogescholen daalde vanaf het midden van de jaren tachtig gestaag. Bij de Nederlandse universiteiten gebeurde het omgekeerde, omdat wetenschapsbeoefening weer sterker werd gewaardeerd als kerntaak van de universiteiten.¹⁷⁰ In 1987 werden AIO's ingevoerd, die een promotieonderzoek combineerden met onderwijs. De aanstellingseisen voor docenten werden verscherpt zodat een promotie vrijwel een vereiste werd om universitair docent te kunnen worden. Er kwamen onderzoeksprogramma's. Zittende docenten werden afgerekend op hun publicaties en het extern gefinancierde onderzoek dat zij binnenhaalden van NWO of de EU. Ook het aantal promoties steeg gestaag van 1898 in 1990 naar 3715 in 2010.¹⁷¹ Deze omslag werd "ondersteund door een extern visitatiesysteem, waarmee de geobjectiverde normen in feite aan alle onderzoekers in de branche werd opgelegd."¹⁷² Het aantal hoogleraren aan universiteiten is een veelvoud van het aantal lectoren. In 2009 waren er 450 lectoren (282 in FTE) verbonden aan hogescholen terwijl er in 2008 2415 (FTE) hoogleraren verbonden waren aan universiteiten.¹⁷³ Ook de uitgaven voor onderzoek zijn

¹⁶⁷ HBO-raad, *Hogeschoolbericht* 188 23

¹⁶⁸ HBO-raad, *HBO-journaal* oktober 1993, 38

¹⁶⁹ De schaalvergroting komt in hoofdstuk 5 uitvoeriger aan de orde.

¹⁷⁰ F. L. Leijne, *Hogescholen tien jaar vooruit. Bericht van de voorzitter* (Den Haag 2000) 11. Zie ook J.C.C. Rupp, *Van oude en nieuwe universiteiten* (Den Haag 1997) 345

¹⁷¹ CBS. Statline.

¹⁷² F. L. Leijne, *Hooggeleerde domheid en andere gebreken. Over de kennisproductie in de polder* (Utrecht 2005) 10.

Leijne was van 1971 tot 1984 werkzaam aan diverse universiteiten voor hij lid werd van de Tweede Kamer.

¹⁷³ Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, *Kennis in kaart 2009* (Den Haag 2009) 66 en 75.

Het aantal FTE lectoren is ontleend aan gegevens van de HBO-raad.

bij de universiteiten een veelvoud van die in het hoger beroepsonderwijs. Van 't Riet vat de veranderingen aan de universiteiten samen als een verhoging van de onderzoeksbudgetten, een toenemende vermaatschappelijking van het onderzoek, een meer programmatische benadering van het onderzoek, de opkomst van een systematische opleiding tot onderzoeker en een vervaging van het onderscheid tussen fundamenteel en toegepast onderzoek.¹⁷⁴

De verdeling van het docerend personeel over de salarisschalen aan hogescholen verschilde eveneens van die aan universiteiten. Tot de invoering van lectoraten waren in het hoger beroepsonderwijs de hoogste salarisschalen (15 en hoger) uitsluitend bestemd voor leidinggevend personeel, terwijl aan de universiteiten de hoogste rangen van oudsher ook bestemd waren voor hoogleraren. In 2001 waren er 2327 hoogleraren (in full time equivalenten, FTE) in schaal 15 of hoger. In de schalen direct daaronder waren de verschillen ook aanzienlijk. Er waren bij universiteiten 2232 universitaire hoofddocenten in schaal 13 en 14.¹⁷⁵ Het totaal aantal wetenschappelijk personeel was 21058. Het aandeel hoogleraren was dus 11%, bijna evenveel als dat van universitaire hoofddocenten. Bij de hogescholen waren er 561 docenten in de voor docenten hoogste schalen (schaal 13 en 14) in 2001. Dat was 4,1% van het totaal aantal docenten, een groot contrast met de 22% universitaire docenten in de hoogste schalen.

Docenten en overige medewerkers aan hogescholen en docenten aan universiteiten hadden over onderzoek verschillende opvattingen. In 2008 is daar onder zes hogescholen onderzoek naar gedaan.¹⁷⁶ Daarbij is onderscheid gemaakt in docenten (73% van de respondenten) en niet-docenten, zoals leden van het management en beleidsadviseurs voor onderwijs en/of onderzoek. Gekeken is naar de opvattingen over de aanwezigheid van onderzoek, over de kwaliteit van onderzoek en over het belang van onderzoeksdoelen. Er werden drie onderzoeksdoelen genoemd, ontleend aan de doelen die de SKO aan de lectoraten had gegeven: a. kennisdoel, de bijdrage van onderzoek aan de kennisbasis van het beroep; b. extern innovatiedoel, de bijdrage van onderzoek aan de innovatie van het beroepenveld en c. onderwijsdoel, de bijdrage van het onderzoek aan de kwaliteit van het onderwijs en de professionalisering van de docent. Alle respondenten bleken het onderwijsdoel het belangrijkste te vinden. Bij de meeste hogescholen was het kennisdoel het minst belangrijk. Bovendien bleek dat bij de docenten alle drie de doelen lager scoorden dan bij de overige medewerkers. Als verklaring voor dit laatste geven de onderzoekers dat de beleidsmakers in de hogescholen actiever betrokken zijn geweest bij het landelijke beleid dan de docenten. Alle respondenten bleken positiever over de aanwezigheid van onderzoek dan over de kwaliteit ervan. Ook hier waren de niet-docenten op één hogeschool na positiever dan de docenten. Docenten aan universiteiten bleken geheel andere opvattingen te hebben over de waarde van onderzoek dan docenten aan hogescholen. Griffioen onderscheidt bij de waarde (*outcome*) van onderzoek *utility values* en *scientific values*.¹⁷⁷ Onder *utility values* vallen toepasbare uitkomsten, waarde voor de beroepspraktijk en waarde voor het onderwijs. Onder *scientific values* vallen waardevolle bijdrage aan de wetenschap en nieuw onderzoek. Docenten aan hogescholen scoren hoog op alle utility values en heel laag op

¹⁷⁴ S.P. van 't Riet, *Slimmer in 2030* 39 en 40

¹⁷⁵ J. Enders en E. de Weert, *The international attractiveness of the academic workplace in Europe*. Gemeinschaft Erziehung und Wissenschaft (Frankfurt am Main 2004) 290-310

¹⁷⁶ D.M.E. Griffioen en U. de Jong, *Opvattingen van docenten en niet-docenten over onderzoek in het hbo* In: TVHO 28- 2 (2010) 84. Als definitie van 'onderzoek' hebben de onderzoekers gekozen voor alle activiteiten die de respondenten beschouwen als onderzoeksactiviteiten.

¹⁷⁷ D.M.E. Griffioen, *Research in Higher Professional Education. A Staff Perspective* (Amsterdam 2013) 148.

scientific values terwijl dat bij universitaire docenten precies omgekeerd is. Ook bij de keuze van het onderwerp bleken vergelijkbare verschillen.

Het verlenen van een onderzoeksfunctie aan de hogescholen in 1985 veranderde weinig aan de kloof tussen hogescholen en universiteiten op het gebied van onderzoek. De omvang van de geldstromen voor onderzoek bleef aanzienlijk verschillen. Tot de invoering van lectoraten in 2001 hadden hogescholen helemaal geen bekostiging voor die onderzoeksfunctie. Zij hadden alleen inkomsten uit de nieuwe taken, waar onderzoek toe werd gerekend. Hogescholen hadden evenmin toegang tot de subsidies van NWO, die uitsluitend voor de universiteiten waren bestemd. De inkomsten van de universiteiten zijn voor wat betreft de onderzoeksfunctie onder te verdelen in drie geldstromen. De Rijksbijdrage omvat gelden die de universiteiten rechtstreeks krijgen uitgekeerd van het ministerie (eerste geldstroom). Daarnaast is er een geldstroom die de subsidies van NWO en de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) voor onderzoek omvat (tweede geldstroom) en een geldstroom die bestaat uit overige inkomsten, zoals inkomsten uit contractonderwijs en contractonderzoek en Europese subsidies (derde geldstroom). Het onderzoekdeel van de Rijksbijdrage voor de universiteiten bedroeg in 2002, toen de lectoraten onder het eerste convenant lectoraten en kenniskringen waren ingevoerd, bijna € 2 miljard.¹⁷⁸ De hiermee vergelijkbare lectoraatsgelden bedroegen in 2002 € 30,5 miljoen. In 2005 onder het tweede convenant werden de lectoraatsgelden opgehoogd naar 50,4 miljoen. Ofschoon het onderzoeksdeel bij de universiteiten in dezelfde periode licht daalde naar 1,8 miljard, bleef het verschil groot.

De situatie in Nederland verschilde niet van die in andere landen. In veel landen waar met hogescholen vergelijkbare instellingen bestaan, waren deze instellingen “a minor actor in the public research system and in many of them a marginal one.”¹⁷⁹ Hogescholen in veel landen konden de concurrentie om onderzoeksgelden met universiteiten niet aan, terwijl zij ook minder publiceerden en minder patenten hadden. Volgens een landen *review* van de OECD uit 2008, konden de hogescholen zich nog lang niet meten met de universiteiten. Het onderscheid tussen hogescholen en universiteiten was weliswaar aan het vervagen en hogescholen wilden hun onderzoekscapaciteit uitbreiden, maar onderzoek bleef nog steeds “a clear-cut distinction.”

“Only the WOs have a significant involvement in internationally competitive basic research and doctoral programmes, and have a high proportion of research qualified staff. The HBOs have some involvement in research processes: they have access to R&D support through the *lectoren* programme [...] and would like to extend their research activities but they do not maintain a significant basic research capacity.”¹⁸⁰

Een illustratie van de kloof op onderzoeksgebied is het feit dat geen enkele Nederlandse hogeschool voor komt in de top 500 van de Times Higher Education World University Rankings van 2013 (THES), die zich richt op *research-led* universiteiten. In deze lijst worden onderzoek en citaties zwaar gewogen: *Research: volume, income and reputation* telt voor 30% mee, evenals *Citations: research influence*. Een factor als *Industry income: innovation* telt voor 2,5% mee. Ook Duitse Fachhochschulen komen niet voor in de THES. Voormalige hogescholen als de Britse polytechnics komen 20 jaar na de verwerving van universitaire status, nog maar

¹⁷⁸ VSNU: http://www.vsnul.nl/f_c_onderzoeksfinanciering.html Geraadpleegd 17 januari 2014

¹⁷⁹ S. Kyvik en B. Lepori, “Sitting in the Middle: Tensions and Dynamics of research in UASs” In: *The research Mission of Higher Education Institutions outside the University Sector*” 260-261

¹⁸⁰ OECD, *Reviews of tertiary education. Netherlands* (Parijs 2008) 20. Met *WOs* worden de universiteiten bedoeld.

nauwelijks voor in de THES. Plymouth University staat als hoogste van de voormalige polytechnics op de plaatsen 276-300. De THES is een indicatie van de verschillen in omvang van het onderzoek aan universiteiten en hogescholen, maar ook niet meer dan dat. De wegingsfactoren leggen een sterke nadruk op onderzoek en veel minder op innovatie en samenwerking met het bedrijfsleven, waar hogescholen zich juist op richten. Zo lang dat zo blijft, is niet te verwachten dat zij binnen afzienbare tijd zullen voorkomen op ranglijsten als de THES.

Samenwerking na de lectoraten

De invoering van lectoraten bracht aanvankelijk niet een versterking van de samenwerking tussen hogescholen en universiteiten op onderzoekgebied. In het convenant tussen het ministerie en de HBO-raad over de invoering van lectoraten was die samenwerking niet als doel opgenomen. Er werd alleen gesproken over samenwerking met docenten van hoger onderwijsinstellingen in het buitenland. Bij de HBO-raad en de VSNU was samenwerking in Nederland echter wel de bedoeling, want in juli 2003 pleitten de HBO-raad en de VSNU in een gezamenlijke brief over innovatie en hoger onderwijs voor versterking van de kenniscirculatie.¹⁸¹ In navolging van het convenant lag de rol van hogescholen in de kenniscirculatie. Onder het hoofd "Intensivering van het wetenschappelijk onderzoek en kenniscirculatie" pleitte de brief onder meer voor uitbreiding van het budget voor lectoraten en kenniskringen. Dat was "een onmisbare impuls voor de kenniscirculatie tussen hogescholen en bedrijven (in het bijzonder MKB) en instellingen. Een verdubbeling van het huidige budget van €30 mln. tot €60 mln. zal als multiplier fungeren in de kennisketen en in de kenniscirculatie op het concrete regionale niveau." Bij die intensivering ging het erom dat "op gelijkwaardige wijze inhoud wordt gegeven aan een beleid waarbij versterking van het wetenschappelijk onderzoek hand in hand gaat met versterking van kenniscirculatie. Een ketenbenadering is een absolute vereiste om de noodzakelijke groei van de arbeidsproductiviteit te verwezenlijken."

De praktijk was echter weerbarstig, zoals bleek uit het eerste evaluatierapport van de evaluatiecommissie onder voorzitterschap van Karssen. Dit rapport constateerde dat er een streven was naar samenwerking met universiteiten maar dat dit zich nog niet vertaalde in daadwerkelijke samenwerking.¹⁸² In het volgende rapport bleek de samenwerking met universiteiten en onderzoeksinstituten "nog zeer rudimentair" te zijn.¹⁸³ Pas later, in het derde rapport van de evaluatiecommissie toen de lectoraten vaste voet aan de grond hadden gekregen in het hoger beroepsonderwijs, bleek de samenwerking op onderzoekgebied van de grond te komen. De samenwerking verschilde echter sterk per lectoraat en wetenschappelijke discipline.

"In sommige disciplines (sociale wetenschappen, pedagogische wetenschappen, kunsten) is sprake van een onontgonnen gebied, dat sommige lectoraten nu langzaam 'van onderaf' exploreren met onderzoeksprogramma's die zich primair richten op de professionele praktijk. Deze programma's overlappen niet alleen niet met wat op de universiteiten gebeurt, maar kunnen daar ook nauwelijks aansluiting bij vinden omdat de kloof in thematiek te groot is of omdat er geen pendant is in de universiteiten. Op andere terreinen, zoals life sciences, zien we dat er eveneens een onderzoeksgebied braak

¹⁸¹ Archief HBO-raad. Kenmerk 03.697/bz. De citaten zijn hieraan ontleend. Onder MKB wordt het midden- en kleinbedrijf verstaan.

¹⁸² SKO, *Een steen in de vijver: introductie van lectoraten in het hbo* (Den Haag 2004) 4

¹⁸³ SKO, *Succesfactoren voor lectoraten in het hbo* (Den Haag 2005) 5

ligt voor de lectoraten maar dat de kloof overbrugbaar is en er vruchtbare complementariteiten ontstaan.”¹⁸⁴

De conclusie was dan ook dat strategische onderzoeksallianties met universitaire vakgroepen mogelijk en wenselijk waren.

Frits van Oostrom, president van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) wijdde in zijn jaarrede van mei 2006 ook enige woorden aan de verhouding tussen universiteit en hogeschool:

”In dit bredere verband zouden de universiteiten trouwens heel wel kunnen optrekken met het HBO. Daar wint zoals u weet de neiging veld om ook aan onderzoek te doen; iets waaromtrent in onze kringen heel wat scepsis heerst, die ik wel kan begrijpen, maar toch graag zou helpen vrijwaren van polarisatie, symbooldenken en territoriumdrift. Per slot van rekening tekenen HBO en universiteiten gezamenlijk voor hoger onderwijs in Nederland.”¹⁸⁵

Kort daarvoor was hij spreker geweest op het jaarcongres van de HBO-raad. Daar had hij zich vrij sceptisch uitgelaten over de samenwerking tussen universiteiten en hogescholen op het gebied van onderzoek.¹⁸⁶ Samenwerking op het gebied van fundamenteel onderzoek – hij noemde als voorbeeld de snaartheorie – zat er volgens hem niet in. Universiteiten deden naast fundamenteel onderzoek ook toegepast onderzoek, maar ook daar waren er weinig mogelijkheden tot samenwerking. Dit type onderzoek werd net als fundamenteel onderzoek eveneens door nieuwsgierigheid van de onderzoeker gedreven, die daarom weinig zou zien in onderzoek dat door problemen in de praktijk werd gedreven.

Later zou Van Oostrom zich minder positief over onderzoek en lectoren uitlaten:

“Want we hebben het hier over onderzoek terwijl de 'o' in hbo toch echt voor 'onderwijs' staat. We praten over masters terwijl de vierjarige bachelor toch echt veel belangrijker is. En lectoren? Die maken wellicht anderhalf procent uit van het totaal aan personeel in het hbo. Is dat alles dan de 'talk of the town' waard? Verliezen we niet steeds meer de kern uit het oog?”¹⁸⁷

Als er dan toch aan onderzoek moest worden gedaan, dan moest dat in nauwe relatie staan met het onderwijs. “Onderzoek moet niet als nieuwe taak los komen te staan, maar moet juist het onderwijs verrijken.”

Lectoren en de universiteit

Op één gebied was er wel een grote interactie tussen universiteiten en hogescholen. Uit een onderzoek in 2008 bleek dat de gemiddelde omvang van de baan als lector 0,6 fte was en dat 78% van de lectoren naast het lectorschap een andere baan had. Van de lectoren met een andere baan bleek 39% ook aan een universiteit te zijn verbonden, als hoogleraar (10%) als universitair hoofddocent (13%) of als universitair docent (16%).¹⁸⁸ Maar of die

¹⁸⁴ SKO, *Lectoraten, kweekvijvers van innovatie* (Den Haag 2008) 11

¹⁸⁵ Frits van Oostrom, *Onderzoekend onderwijs. Jaarrede voor de Verenigde Vergadering van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen* (Amsterdam 2006)

¹⁸⁶ HBO-raad, *Hogeschoolbericht 290* (Den Haag 2006) 4-5

¹⁸⁷ <http://www.scienceguide.nl/201001/pauwen-in-de-kippensoep.aspx>. Geraadpleegd 21 december 2015

¹⁸⁸ Alons en partners, *Onderzoek naar het profiel van de lector in het HBO* (Den Haag 2008) 8

gecombineerde baan ook leidde tot samenwerking tussen de hogeschool en de universiteit, viel niet uit het onderzoek af te leiden.

De eerste evaluatiecommissie Karssen constateerde dat lectoraten wel streefden naar samenwerking, maar dat die nog niet daadwerkelijk van de grond was gekomen.¹⁸⁹ In het tweede rapport zag de commissie “dat de samenwerking op de werkvloer wel tot ontwikkeling kwam, maar de bestuurlijke contacten nog haperden.”¹⁹⁰ Individuele hoogleraren en universitaire docenten zagen dus het nut van samenwerking met lectoren wel. Bij de samenstelling van de evaluatiecommissies was het eveneens geen probleem individuele hoogleraren te interesseren voor het lidmaatschap.

Op bestuurlijk niveau lagen de lectoraten bij individuele universiteiten gevoelig. Een enkele keer werd een lector niet benoemd tot hoogleraar louter vanwege het feit dat hij lector was, terwijl hij voor het overige gekwalificeerd was. De voorzitter van de HBO-raad Leijnse – zelf hoogleraar – beschouwde dit als incidenten.¹⁹¹ Meer stof deed een personeelsadvertentie van Fontys hogescholen opwaaien, die in mei 2005 verscheen. Fontys wilde 31 promovendi werven die gedurende hun promotie ook docent zouden zijn aan één van de opleidingen van Fontys. Omdat de hogescholen geen promotierecht kenden, zouden de promovendi bij een hoogleraar aan een Nederlandse of buitenlandse universiteit promoveren. Dit plan vloeide voort uit de ambities van Fontys die voorzitter Verbraak in maart 2004 in een interne notitie had neergelegd. Hogescholen moesten volgens hem hun personele capaciteit op het gewenste niveau brengen om masteropleidingen te kunnen verzorgen. Daarvoor waren meer gepromoveerde docenten nodig. De instelling van lectoraten en kenniskringen was een middel daartoe, maar ook het professional promotieplan (PPP). Dit PPP “borduurde voort op de instelling van lectoraten en kenniskringen. Het schakelt de Nederlandse universiteiten in als promotiebegeleiders en als instituten met de betreffende degree awarding power.” Volgens Verbraak moest de promotie voldoen “aan algemene standaarden van betrouwbaarheid en validiteit in onderzoek. De promotie komt tot stand in een samenspel tussen de hogeschool/kenniskring en de universiteit/promotor.”¹⁹² Omdat er in het hoger beroepsonderwijs geen *ius promovendi* bestond – behalve voor lectoren die ook hoogleraar waren – moest die samenwerking volgens Verbraak voor de korte termijn volgens de bestaande regelingen vorm krijgen. Voor de lange termijn kon bij een voldoende opbouw van onderzoeksexpertise een hogeschool “met recht van spreken de stap naar het zelfstandig verlenen van PhD zetten. Daarvoor is een vorm van accreditatie denkbaar.”¹⁹³

De advertentie van Fontys paste in het beleid van de HBO-raad, gesteund door het ministerie, om het aantal gepromoveerde docenten te verhogen. Fontys respecteerde de bestaande verhoudingen tussen hogescholen en universiteiten. Niettemin riep de advertentie heftige reacties op bij sommige universiteitsbestuurders. Met name Yvonne van Rooy, voorzitter van de Universiteit van Utrecht, was uitgesproken. Zij vond het een “een griezelig en ongewenst traject.”¹⁹⁴ De respons op de advertentie was groot. “We zijn

¹⁸⁹ SKO, *Een steen in de vijver* 18.

¹⁹⁰ SKO, *Succesfactoren voor lectoraten in het hbo* 27

¹⁹¹ Archief HBO-raad. Intern mailbericht van Leijnse d.d. 4 oktober 2004.

¹⁹² Archief SKO. Interne notitie d.d. 24 maart 2003 die aan de SKO werd toegestuurd als voorbereiding voor de toespraak van de voorzitter van de SKO bij de opening van het hogeschooljaar van Fontys in september 2004.

¹⁹³ Archief SKO. N.M. Verbraak. Notitie “Hogeschool en Excellentie” Fontys Hogeschool d.d. 24 maart 2004

¹⁹⁴ Ublad online van de Universiteit Utrecht. Zie ook:

<http://www.uvt.nl/univers/nieuws/0506/mipa.html.print> geraadpleegd 12 oktober 2011.

bestormd. Er hebben vijfhonderd mensen gereageerd.” aldus een medewerker van Fontys¹⁹⁵ Binnen Fontys begreep men de commotie niet. Verbraak reageerde laconiek. De universiteiten “hebben het opgevat als een provocatie, maar dat zegt iets over hen. Ze hadden het ook kunnen opvatten als een interessante ontwikkeling.” Hij voegde daaraan toe:

"Universiteiten willen het hbo op z'n plaats houden, hun monopolie bewaken. Dat is een armzalig trekje van dit land. Als we de Lissabon-ambities voor een sterke kennissamenleving willen halen, moet het anders. Nu wordt tweederde van het hoger onderwijs buiten de onderzoeksboot gehouden."¹⁹⁶

Steyaert, lector bij Fontys, wees erop dat Fontys door promovendi aan te stellen “bij de voordeur begon, bij de volgende generatie docenten.” Dat was nodig omdat door de vergrijzing veel docenten de komende jaren zouden vertrekken.¹⁹⁷ Steyaert wees ook nog op een ander aspect.

"Als Philips een groot deel van haar staf zou willen laten promoveren, zou de Technische Universiteit Eindhoven staan te juichen. De voorpagina van de krant zou het hebben over een megaorder van Philips. Maar vraagt Fontys om docentprofessionalisering, dan schrikt de hele universitaire wereld terug."¹⁹⁸

De weerstand bij universiteiten verminderde geleidelijk, want na 2005 zijn promotietrajecten voor docenten van een hogeschool onderdeel geworden van de samenwerking tussen universiteiten en hogescholen.

Meer samenwerking

Na verloop van tijd ebde de weerstand bij de universiteiten weg. Dat in hogescholen ook onderzoek plaats vond, begon door te dringen in de wetenschappelijke wereld. In 2006 nam het hoger beroepsonderwijs deel aan een project van universiteiten, waar ook NWO en de KNAW bij waren betrokken, om de maatschappelijke relevantie van onderzoek te meten. De voorzitter van de werkgroep die dit project wilde uitvoeren, was prof. dr. H. Maassen van den Brink, die ook lid was van de evaluatiecommissies Karssen.

Ook NWO werd minder afstandelijk, zij het dat een echte betrokkenheid bij het onderzoek in het hoger beroepsonderwijs nog jaren op zich zou doen wachten. Er waren ambtelijke contacten, zoals bij het zoeken naar geschikte kandidaten voor de evaluatiecommissie Karssen, maar zodra de samenwerking verder zou gaan dan informele contacten, werd de toon afhoudend. Dan wilde NWO zich “vooralsnog niet profileren.”¹⁹⁹ In het najaar van 2004 had de voorzitter van de SKO een bezoek aan de voorzitter van NWO P. Nijkamp gebracht. Het bezoek resulteerde in een voornemen om gezamenlijk na te gaan op welke manier NWO bij de verdere opbouw van lectoraten en de professionalisering van docenten kon worden betrokken. Dat leidde echter tot niets en het zou nog tot 2012 duren voor NWO bereid was om mee te werken aan een overdracht van een het Raak Pro programma van de SKO aan NWO.²⁰⁰ Die omslag had te maken met het beleid van het ministerie dat

¹⁹⁵ <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2686/Binnenland/article/detail/685258/2005/06/10/Fontys-opent-aanval-op-universiteiten.dhtml> Geraadpleegd 22 april 2014

¹⁹⁶ NRC Handelsblad 8 juni 2005.

¹⁹⁷ NRC Handelsblad 9 juli 2005

¹⁹⁸ <http://www.uvt.nl/univers/nieuws/0506/mipa.html.print> geraadpleegd 12 oktober 2011

¹⁹⁹ Archief SKO. Mailbericht d.d. 6 mei 2003 van D. Zijdeveld.

²⁰⁰ Raak staat voor Regionale Aandacht en Actie voor Kennisuitwisseling. De drie Raak programma's (MKB, publiek en PRO) komen in hoofdstuk 7 uitvoeriger behandeld. aan de orde.

de maatschappij gebruik moest kunnen maken van uit onderzoek ontwikkelde kennis. De topsectoren, waar NWO een belangrijke rol speelde, was daar een uitvloeisel van. Praktijkgericht onderzoek aan de hogescholen was vraaggericht en paste dus in de nieuwe oriëntatie van NWO. ZonMw – een aan NWO gelieerde organisatie, die zich richtte op onderzoek in de gezondheidszorg – toonde veel eerder een echte betrokkenheid bij lectoraten. In april 2008 had ZonMw een convenant gesloten met de HBO-raad om de samenwerking tussen lectoraten en ZonMw te verbeteren.

Samenwerking in Raak

Geleidelijk kwam in het kader van het Raak-programma de samenwerking met de universiteit langzaam op gang. Dat programma was in 2005 opgezet en bedoeld voor regionale innovatieprojecten van hogescholen en het midden- en kleinbedrijf. De regeling werd uitgevoerd door de Stichting Innovatie Alliantie (SIA) die bestond uit de HBO-raad, de werkgeversorganisaties, TNO, Syntens en het Telematica Instituut.²⁰¹

In het Raak MKB en Raak Publiek programma was de samenwerking van hogescholen met universiteiten op het gebied van onderzoeks- en innovatieprojecten beperkt. Tot eind 2006 waren 81 projecten goedgekeurd. Daarvan werden 11 projecten uitgevoerd door het middelbaar beroepsonderwijs. Van de overige 70 projecten waren er zeven waar een universiteit bij betrokken was.²⁰² Die samenwerking was het minst aanwezig in het midden en kleinbedrijf en het meest in de publieke sector. Voor het midden- en kleinbedrijf was de conclusie over de samenstelling van de samenwerkingsverbanden: “Slechts een beperkt aantal partijen is afkomstig uit de wereld van het onderzoek. Klaarblijkelijk neemt de hogeschool in hoge mate de functie van kennisleverancier voor zijn rekening.”²⁰³

Het Raak Pro programma, waar vierjarige onderzoeksprojecten uitgangspunt waren, bood meer aanknopingspunten voor samenwerking tussen hogescholen en universiteiten. Die samenwerking kende drie vormen: begeleiding van promotieonderzoek dat aan het project is gekoppeld, methodologische begeleiding en training van hogeschooldocenten of onderzoekers en inhoudelijke samenwerking. Universiteiten kregen een financieel belang bij de samenwerking, want het programma Raak bood de mogelijkheid dat universiteiten een deel van de subsidie kregen om deze vormen van samenwerking te financieren. Toch waren er ook hier problemen. Volgens de commissie die op verzoek van de SKO het Raak Pro programma heeft geëvalueerd, waren de hogescholen “er matig in geslaagd om de (universitaire) onderzoekspraktijk structureel bij hun voorstellen te betrekken.” Dat lag echter ook aan de universiteiten die “weinig investeren”. In de samenwerking dienden de hogescholen “nog flink [...] te investeren.”²⁰⁴

Promotietrajecten

Midden 2005 werd duidelijk dat een verdere ontwikkeling van het onderzoek in het hoger beroepsonderwijs een versterking van de kwalificaties van docenten noodzakelijk maakte. De al genoemde advertentie van Fontys speelde daarop in. In mei dan dat jaar sloten het ministerie en de HBO-raad een Prestatieagenda, waarin onder meer werd geconstateerd dat verhoging van het niveau van de hogeschooldocenten een noodzakelijke voorwaarde was “om de gemiddelde kwaliteit van het onderwijs naar een hoger niveau te brengen. Voorts

²⁰¹ Dit programma komt in hoofdstuk 7 uitvoeriger aan de orde

²⁰² SIA, *Raak werkt door!* (Den Haag 2007)

²⁰³ SIA, *Raak! Beleidsevaluatie 2005-2008*. (Den Haag 2009) 103

²⁰⁴ Archief SKO. Reflectie beoordelingscommissie Raak Pro. Oktober 2010

is versterking van de professionaliteit van de medewerkers noodzakelijk voor de uitvoering van toegepast onderzoek en kenniscirculatie.²⁰⁵ Het aantal gepromoveerde docenten moest omhoog. Dat was in het hoger beroepsonderwijs met 3 à 4% van het docentencorps erg laag in vergelijking met Nederlandse universiteiten en andere hogescholen in het buitenland. In Duitsland bijvoorbeeld was 90% van de docenten aan een Fachhochschule gepromoveerd en in Frankrijk 57% van de docenten aan met een hogeschool vergelijkbare instellingen.²⁰⁶ De ambitie was om in 2006 40 docenten te laten beginnen met een promotietraject, oplopend tot 200 in 2009. Deze promovendi moesten zich richten op toegepast en praktijkgericht onderzoek dat diende ter versterking van het functioneren van het betreffende beroepenveld. Het onderzoek moest aansluiten bij de werkzaamheden van de docent.

Er kwam extra geld in de vorm van promotie vouchers voor hogeschooldocenten. Voor de universiteiten waren de promotietrajecten van hogeschooldocenten een vorm van samenwerking met hogescholen waar zij direct profijt van hadden. De bekostiging van universiteiten voorzag namelijk in een vergoeding voor elke promotie. Veel hogescholen sloten overeenkomsten met universiteiten om hun docenten te laten promoveren.

Het bevorderen van promotietrajecten bij hogescholen paste in een breder beleid gericht op het verhogen van het aantal promoties in het algemeen. In oktober 2005 publiceerde het ministerie van OCW de notitie *Onderzoekstalent op waarde geschat*. Nederland behoorde tot de landen met het laagste aantal promoties per hoofd van de bevolking en dat moest veranderen.

“Promotietrajecten kunnen aantrekkelijker worden gemaakt voor meer mensen door er meer variatie in aan te brengen. De AWT pleit hiervoor. Naast de promotietrajecten die sterk zijn gericht op een wetenschappelijke carrière, kunnen trajecten worden ontwikkeld die zich richten op een carrière buiten de wetenschap.”²⁰⁷

Een grotere diversiteit aan promotietrajecten was dus noodzakelijk. In veel andere landen, zoals Groot-Brittannië, de Verenigde Staten, Australië en Canada, bestonden al varianten op het klassieke doctoraat (PhD).²⁰⁸

Conclusie

Sinds in Nederland sprake is van een binair stelsel van hoger onderwijs hinkte het beleid van het ministerie op twee gedachten. Er kwam één wettelijk kader voor het hoger onderwijs, maar elk van de takken van hoger onderwijs moest zijn eigen karakter behouden met als gevolg dat er op veel terreinen een eigen regelgeving voor hogescholen en universiteiten was. Tegelijkertijd heeft het ministerie gestreefd naar samenwerking tussen beide takken van hoger onderwijs, eerst op het gebied van de wederzijdse doorstroming van studenten en later op het gebied van onderzoek. Die samenwerking was echter niet omvangrijk, met als gevolg dat de hogescholen hun eigen weg moesten zoeken.

Universiteiten en hogescholen leefden in verschillende werelden. Universiteiten hadden meer prestige dan de scholen voor hoger beroepsonderwijs en de WHBO veranderde daar

²⁰⁵ HBO-raad, *Hogeschoolbericht* 282 9

²⁰⁶ E. de Weert en M. Soo, *Research at universities of applied sciences in Europe* (Enschede 2009) 42. In haar eindevaluatie uit december 2008 kwam de SKO op 3% gepromoveerde docenten.

²⁰⁷ Ministerie van OCW, *Onderzoekstalent op waarde geschat* (Den Haag 2005) 14

²⁰⁸ Zie het artikel van J. Huisman en M. van der Wende *Het professioneel doctoraat: wat is het en wat niet?* In: TH&MA 5-05, 39-43. Zie ook over de Verenigde Staten J.C.C. Rupp, *Van oude en nieuwe universiteiten* 304

in eerste instantie weinig aan. De afstand tussen de universiteiten en de scholen bleef groot. Universiteiten begonnen zich vanaf de jaren tachtig steeds meer te richten op onderzoek wat tot steeds hogere eisen aan de universitaire docenten leidde. Van universitaire docenten werd verwacht dat zij publiceerden in internationale tijdschriften. Bij hogeschooldocenten was daar geen sprake van. Zij hadden weinig onderzoekvaardigheden en werden daar ook niet op afgerekend. Universiteiten hadden een ruimere bekostiging, met name voor onderzoek. De faciliteiten voor onderzoek bij hogescholen konden niet tippen aan die bij universiteiten. Dat was niet alleen in Nederland zo, maar in veel andere Europese landen zoals de OECD vaststelde. Het hoger beroepsonderwijs had de universiteiten weinig te bieden op het gebied van onderzoek. Wat er aan onderzoek in hogescholen werd gedaan, bestond voornamelijk uit kortlopende projecten, die niet waren ingebed in een strategische onderzoekagenda en om die reden niet aantrekkelijk waren voor universiteiten. Het extra geld dat het ministerie vanaf 2005 beschikbaar stelde voor promotietrajecten van hogeschooldocenten en de mogelijkheden die Raak Pro bood voor langjarige onderzoeksprojecten, waar ook universiteiten in konden deelnemen, maakte samenwerking aantrekkelijker.

De universiteiten hebben zich tamelijk afzijdig opgesteld tegenover de lectoraten. De VSNU steunde de HBO-raad in zijn pleidooi voor meer geld voor lectoraten, maar individuele universiteiten waren minder enthousiast. De afwijzende reacties op de advertentie van Fontys zijn daar een illustratie van, maar ook uit de rapporten van de evaluatiecommissie kan men afleiden dat de colleges van bestuur van universiteiten zich afzijdig hielden. Pas na de introductie van Raak Pro en het initiatief van het ministerie voor een promotieprogramma voor docenten aan hogescholen kwam er verandering in die houding. De deelname van universiteiten in Raak Pro werd financieel mogelijk en het promotieprogramma betekende extra geld voor universiteiten in de vorm van de promotiebonus.

